

# HET RIJKE KERKZOLDERLEVEN IN LIMBURG

## *Inleiding*

Sinds 1986 kom ik op Limburgse kerkzolders om de aanwezigheid van vleermuizen bij te houden. Aanvankelijk min of meer terloops en op kleine schaal, vanaf 1990 meer grootschalig en meer systematisch. Dit onder andere omdat we er achter kwamen dat dit eigenlijk de enige manier was om meer zicht te krijgen op verspreiding en aantallen van grijze grootoorvleermuizen in de zomer (Buys 1990; 1996; Buys & Vergossen 1997). In 1999 heb ik samen met enkele van de vele personen die me helpen met deze inventarisaties de resultaten van onze religieuze pieken gepubliceerd in het Natuurhistorisch Maandblad (Buys e.a. 1999). Ik vat dit artikel hier samen door de belangrijkste zaken te vermelden. Daarbij vul ik de gegevens aan met de resultaten van de laatste jaren. In het genoemde artikel proberen we ook zicht te krijgen op de relatie tussen de omgevingskwaliteit en de aanwezigheid van grootoorvleermuizen (beide soorten). Dit blijft hier onbesproken.

## *Werkwijze*

In al die jaren hebben we 76 zolders onderzocht die voor vleermuizen toegankelijk zijn. Kaart 2 geeft de ligging ervan weer. Ten westen van de Maas hebben we zo vrijwel alle kerken onderzocht. Oostelijk van de Maas is dat ten noorden van Venlo ook het geval, zuidelijk daarvan is het beeld incompleet.

Tot 1996 bezochten we de kerken in juni, juli en soms augustus. Vanaf dat jaar zijn we in september gaan inventariseren. Deels om praktische redenen, maar ook omdat anderen de indruk hadden dat in deze periode de trefkans groter is (Mostert e.a., 1996). De laatste jaren hanteren we een systeem met kernverblijven (zolders waar we kolonies hebben gezien, die we als 'verblijf' aanmerken (zie hierna) en waar grijze grootoorvleermuizen voorkomen) die we jaarlijks bezoeken. De overige verblijven bezoeken we niet ieder jaar, we proberen ze iedere drie jaar allemaal een keer gehad te hebben.

Omdat we niet alle kerkzolders even vaak hebben bezocht en omdat we een vergelijking wilden maken met oude gegevens van Sjoerd Braaksma, hebben we een classificatiesysteem ontwikkeld, waarbij we onderscheid maken in verschillende gebruiksintensiteiten van verblijven door vleermuizen. Figuur 1 geeft dat systeem weer.

## *Gebruik*

Vleermuizen gebruiken nagenoeg alle kerkzolders die toegankelijk zijn: op 75 zolders (99%) troffen we (sporen van) vleermuizen aan. Vijftien zolders (20%) herbergen een (kraam)kolonie, 24 (32%) gelden als verblijf voor één of meer soorten, 36 (47%) als pleisterplaats. Daarmee zijn de Limburgse vleermuizen dus behoorlijk kerks. Of zijn de kerken vleys?

## *Soorten*

Zoals ik al in de inleiding aangaf, zijn Limburgse kerkzolders, samen met de Brabantse en Zeeuwsvlaamse, bijzonder door de aanwezigheid van grijze grootoorvleermuizen. Sterker nog, buiten dit soort zolders zijn er in Nederland nauwelijks waarnemingen van deze soort bekend. Dit komt deels doordat de batdetector te kort schiet: grootoorvleermuizen zijn sowieso lastig door hun zachte sonar en daarnaast hoor je het verschil tussen bruine en grijze grootoorvleermuis niet, als dat er al is. Eén van de weinige andere zomerwaarnemingen van grijze grootoorvleermuizen is die van Kamiel Spoelstra, die er één fotografeerde in de vlucht in de rui ne Bleijenbeek in Noord-Limburg.

Maar er is meer. In het totaal troffen we 6 soorten aan. In tabel 1 geven we hiervan een overzicht. De bruine grootoor is voor zijn grijze verwant de meest algemene soort. In de tabel scoren de niet gedetermineerde grootoorvleermuizen hoog. Waar het gaat om pleisterplaatsen en verblijven zijn dit vaak verblijven waar we alleen mest hebben gezien. Maar minstens een even grote rol speelt het feit dat we vrij kritisch zijn met determineren (zie Buys, 1996 en Buys e.a., 1999). Daar waar we twijfelen of de kenmerken niet goed kunnen zien gaat het diertje de boeken is als niet nader gedetermineerde grootoorvleermuis. Sommige kolonies stammen uit de beginperiode, toen we het

onderscheid tussen beide soorten niet scherp hadden. Het is aannemelijk dat deze kolonies van dezelfde soort(en) zijn als de kolonies die we later in het zelfde verblijf aantreffen.

Bijzonderheid was een albino bruine grootoorvleermuis die we in 1999 op de kerkzolder van Nunhem tegen kwamen (Buys e.a., 2000). In de twee daarop volgende jaren was de kolonie op deze zolder weer geheel normaal gekleurd.

Verder komen we regelmatig (sporen van) laatvliegers tegen. Zeldzamer is waarneming van een vale vleermuis. Eén keer, eigenlijk áán een kerk: het beest hing buiten tegen een raampje van de kerktoeren in Sevenum (Buys 1992). Verder kwamen we een enkele franjestaart en dwergvleermuis tegen.

## ***Verspreidingsbeeld grootoorvleermuizen***

Wanneer we naar de kaarten 2, 3 en 4 kijken, zien we dat de kolonies van beide soorten min of meer geclusterd voorkomen, 'omringd' door verblijven. Deze clusters vallen grofweg samen met gebieden met vrije gave beekdallandschappen (Roer, Lollebeek, Leudal) en Oude Maasmeanders (Lottumer schuitwater).

Verder valt op dat de grijze grootoorvleermuis in twee clusters voorkomt: Venray-Lottum en Heythuysen-Buggenum. Daarnaast vinden we de soort in Echt en in Meijel.

## ***Veranderingen***

Zoals aangegeven, we hebben onze resultaten vergeleken met die van eerdere inventarisaties van vooral Sjoerd Braaksma. Deze vonden plaats in de jaren zestig en zeventig. Daarnaast hebben we gebruik gemaakt van gegevens van Knoors & Vergoossen (1984), die begin jaren tachtig actief waren. Is er veel veranderd? Tabel 2 geeft hiervan het beeld. In deze tabel geven we de veranderingen in waarnemingen weer. Uit deze tabel blijkt dat op 23 van de 47 (49%) zolders, waarvan we oude waarnemingen hebben, sprake is van achteruitgang (donker gearceerd in tabel 2). Het gaat vooral om (kraam)kolonies (10) en verblijven (13), die nu veelal nog incidenteel door grootoorvleermuizen worden bezocht (pleisterplaatsen). Hier staat een verbetering tegenover in 9 zolders (19%, licht gearceerd in tabel 2), waarvan ruim de helft (5) aan (kraam)kolonies. Hierbij moeten we wel bedenken dat van de zolders waarvan we geen oude gegevens hebben, een deel zeker bezocht zal zijn en het aannemelijk is dat een deel van de 'nieuwe' verblijven (98) en (kraam)kolonies (3) een verbetering ten opzichte van de oude situatie vertegenwoordigen. Immers, destijds zijn er hooguit sporen van vleermuizen aangetroffen (die niet in het waarnemingenbestand zijn opgenomen), wat zou leiden tot de classificatie pleisterplaats. We kunnen alleen niet vaststellen welk deel. Per saldo zal het aantal (kraam)kolonies dus iets zijn afgenomen. Voor de overige verblijftypen is het moeilijker een uitspraak te doen.

Op kaart 5 geven we de ligging van de voor- en achteruitgang weer. Uit deze kaart komt geen duidelijk patroon naar voren. Wel valt op dat de meeste zolders waar we een vooruitgang hebben geconstateerd in Midden-Limburg liggen. Maar ze liggen er tussen zolders waar het slechter is dan voorheen.

## ***Leveren vier jaar wat op?***

Voor dit artikel beschik ik over de gegevens van vier extra jaren. Ten opzichte van het overzicht in het vorige artikel levert dat enkele leuke nieuwigheden op. Zo vonden we op twee nieuwe plekken grijze grootoorvleermuizen: in Meerlo en Tienray. Verder troffen we enkele nieuwe kolonies aan in Horn, Ell en Hunsel van de bruine grootoorvleermuis. Daarmee is het zojuist geschetste beeld ten opzichte van de oude inventarisaties wat gunstiger geworden dan we vier jaar geleden schetsten.

## ***Is september beter?***

Zoals gezegd, vanaf 1996 inventariseren we in september. Levert dit betere resultaten op? We gaan dit na voor grootoorvleermuizen. Figuur 2 geeft de groeps grootte (gemiddeld aantal dieren per verblijf waar we dieren hebben waargenomen) en de trefkans (aantal verblijven met grootoorvleermuizen respectievelijk vleermuizen gedeeld op het aantal bezochte verblijven) weer. Leken de eerste twee jaren dat we in september een sterke verbetering van het resultaat (grotere groepen, een wat hogere trefkans) op te leveren, de vier jaren daarna nuanceren dit beeld. Grofweg zijn de resultaten iets beter dan in de jaren dat we hoog zomer inventariseerden.

## **Conclusies**

Na inmiddels een dikke tien jaar in een forse groep kerken te hebben rondgeneusd blijkt dat het zo mogelijk is behoorlijk wat interessante informatie te verzamelen. Niet in het minst hebben we zo een beeld van het wel en wee van één van onze rode lijstsoorten: de grijze grootoorvleermuis. Met daarbij de kanttekening dat we haar alleen van (kerk)zolders kennen, terwijl het aannemelijk is gezien de winterwaarnemingen (Buys & Vergoossen 1997) en de waarneming van Kamiel in Bleijenbeek.

Ook blijkt het zo langdurig volgen van zolders zinvol omdat groepen grootoorvleermuizen deze kennelijk wisselend gebruiken. Zo heel af en toe eens bezoeken heeft tot gevolg dat je een te grote kans hebt een groep te missen. Wel geldt dat het niet noodzakelijk is pleisterplaatsen jaarlijks te bezoeken. Eén keer per 3-4 jaar is genoeg. Dan pik je veranderingen snel genoeg mee, bijvoorbeeld doordat er ineens veel meer mest ligt.

## **Bronnen**

Buys, J. 1990. Nieuwe kolonie Grijze grootoorvleermuizen. In: *Natuurhistorisch Maandblad*, jg. 79, nr. 1, p. 3-4.

Buys, J. 1992. De valse vleermuis (*Myotis myotis*) in Limburg (2). In: *Nieuwsbrief Vleermuiswerkgroep Nederland*, nr. 11, p. 13-14.

Buys, J. 1996. Grijze grootoorvleermuizen op Noord- en Middenlimburgse kerkzolders. In: *Natuurhistorisch Maandblad*, jg. 85, nr. 3, p. 50-53.

Buys, J.C. & W.G. Vergoossen 1997. Grijze grootoorvleermuis *Plecotus austriacus*. In: Limpens, H., K. Mostert & W. Bongers (red.) 1997. *Atlas van de Nederlandse vleermuizen. Onderzoek naar verspreiding en ecologie*. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht., p. 224-230.

Buys, J., H. Heijligers & M. Dorenbosch 1999. Voor vleermuizen de kerk in. In: *Natuurhistorisch Maandblad*, jg. 88, nr. 5, p. 82-93.

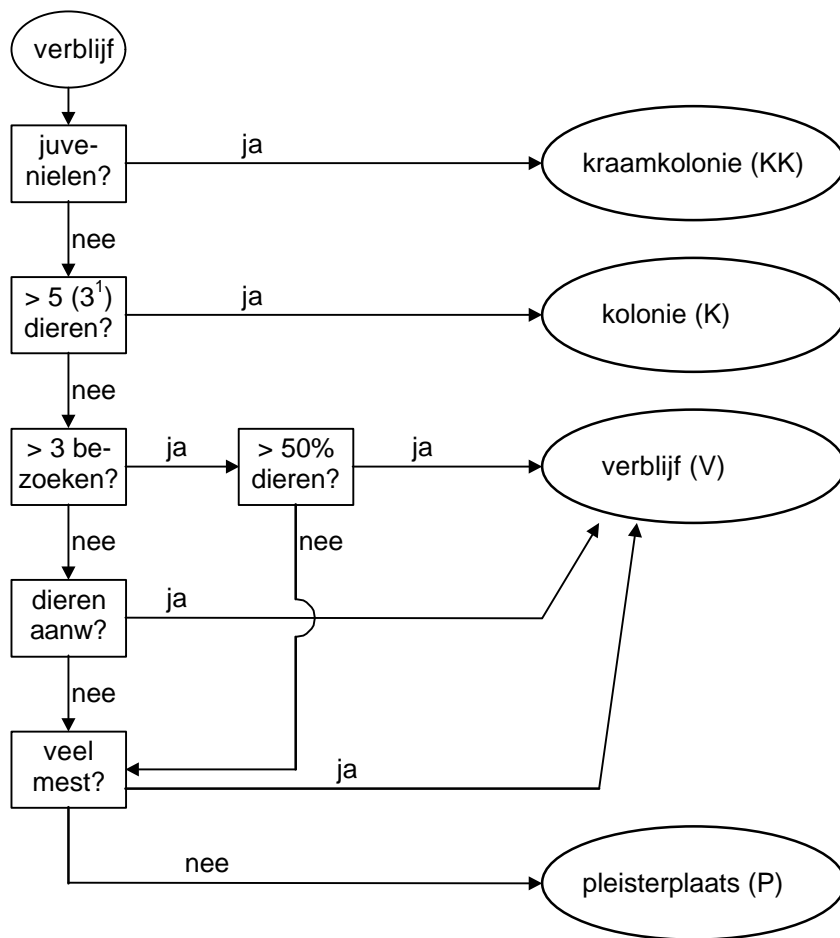
Buys, J. H. Heijligers & M. Dorenbosch 2000. Albino grootoor in Nunhem In: *Natuurhistorisch Maandblad*, jg. 89, nr. 6, p. 114-115.

Knoors, J.C.A. & W.G. Vergoossen 1984. Het voorkomen van vleermuizen in enkele Midden- en Zuidlimburgse kerken. In: *Natuurhistorisch Maandblad*, jg. 73, nr. 4, p. 77-80.

Mostert, K., R. van der Kuil & J. Wondergem, 1996. Vleermuizen op kerkzolders in Zuid-Holland. *Kerken raken steeds leger.... Zoogdier*, 7(3): 12-19.

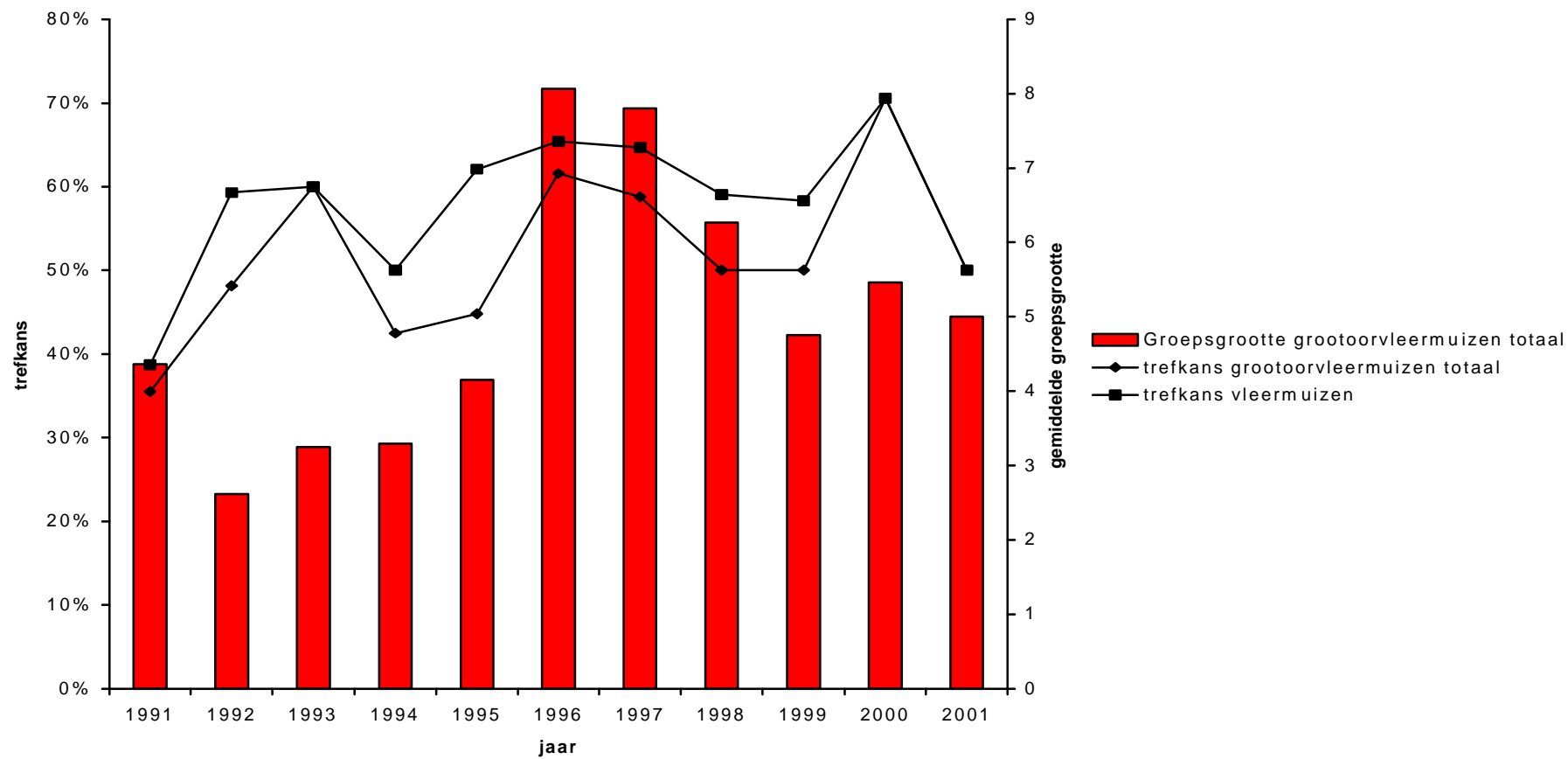
De meeste van mijn artikelen kun je op mijn site vinden: [http://web.inter.NL.net/users/jan\\_buys](http://web.inter.NL.net/users/jan_buys).

**Figuur 1**  
**Classificatie van vleermuisverblijven**

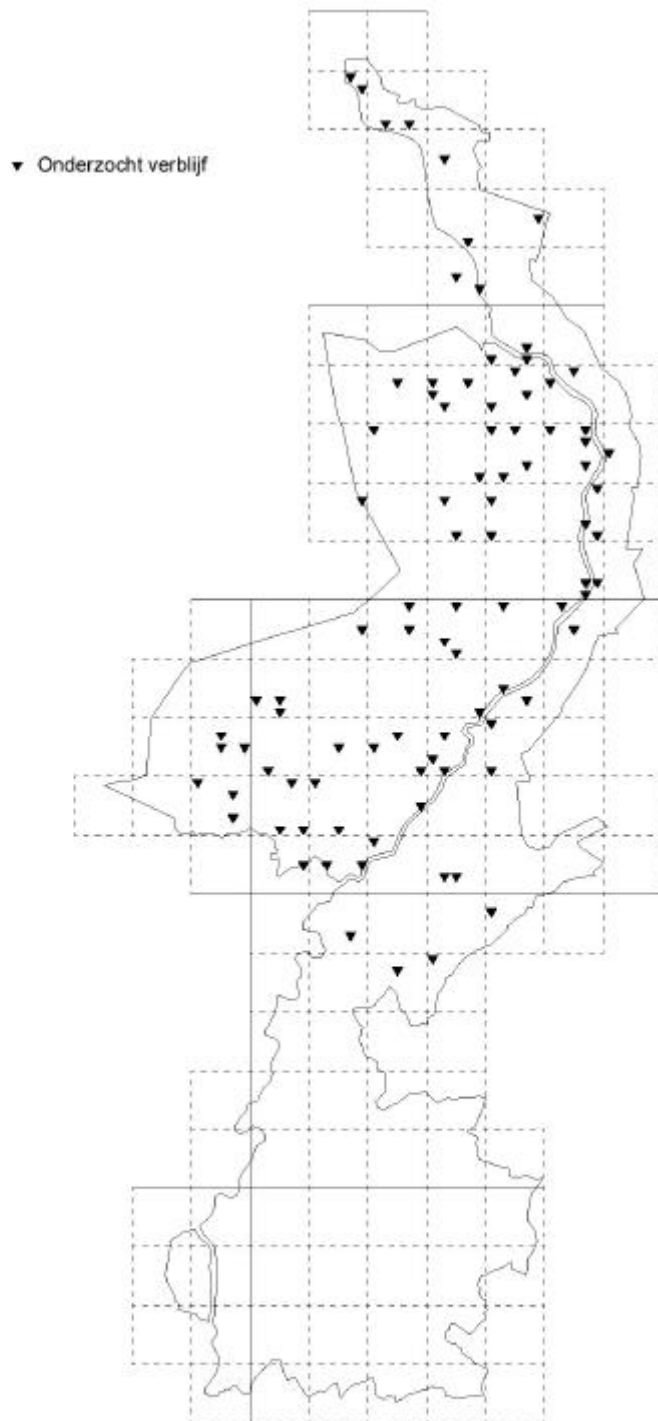


<sup>1</sup> Bij grijze grootovrleermuizen hanteren we een groepsgrootte van 3 dieren als minimum voor een kolonie (conform Buys & Vergoossen, 1997).

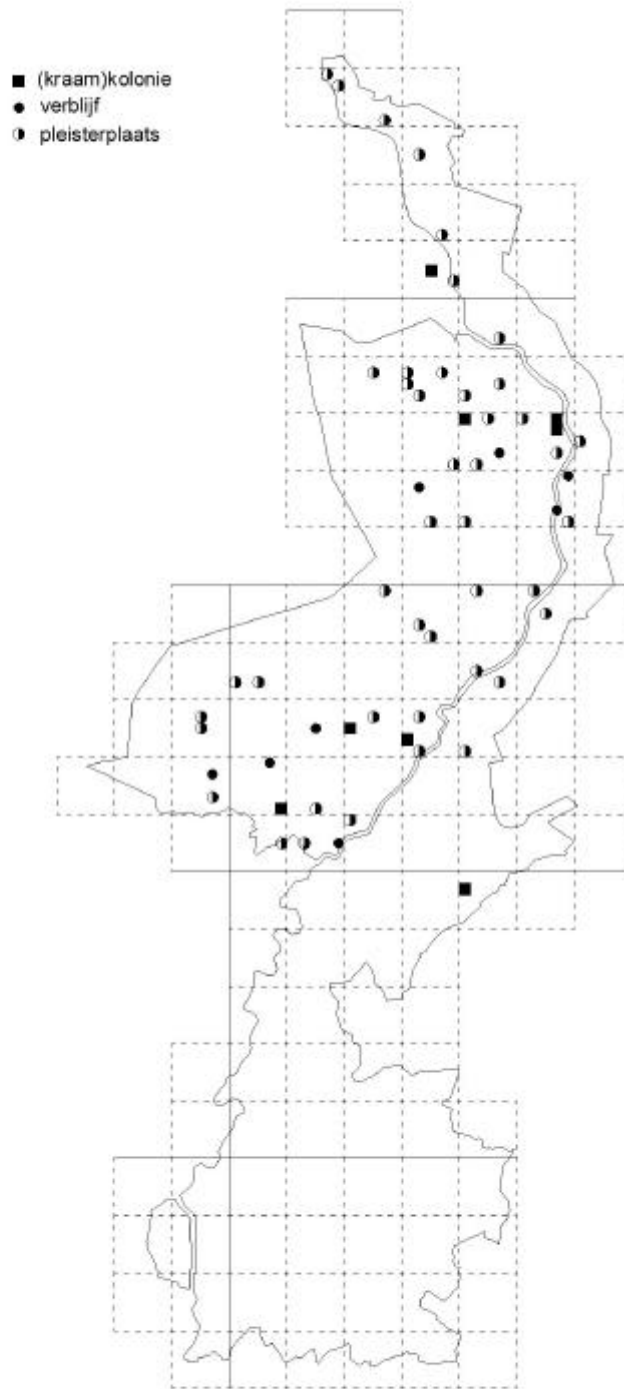
**Figuur 2**  
Trefkans en groepsmaat



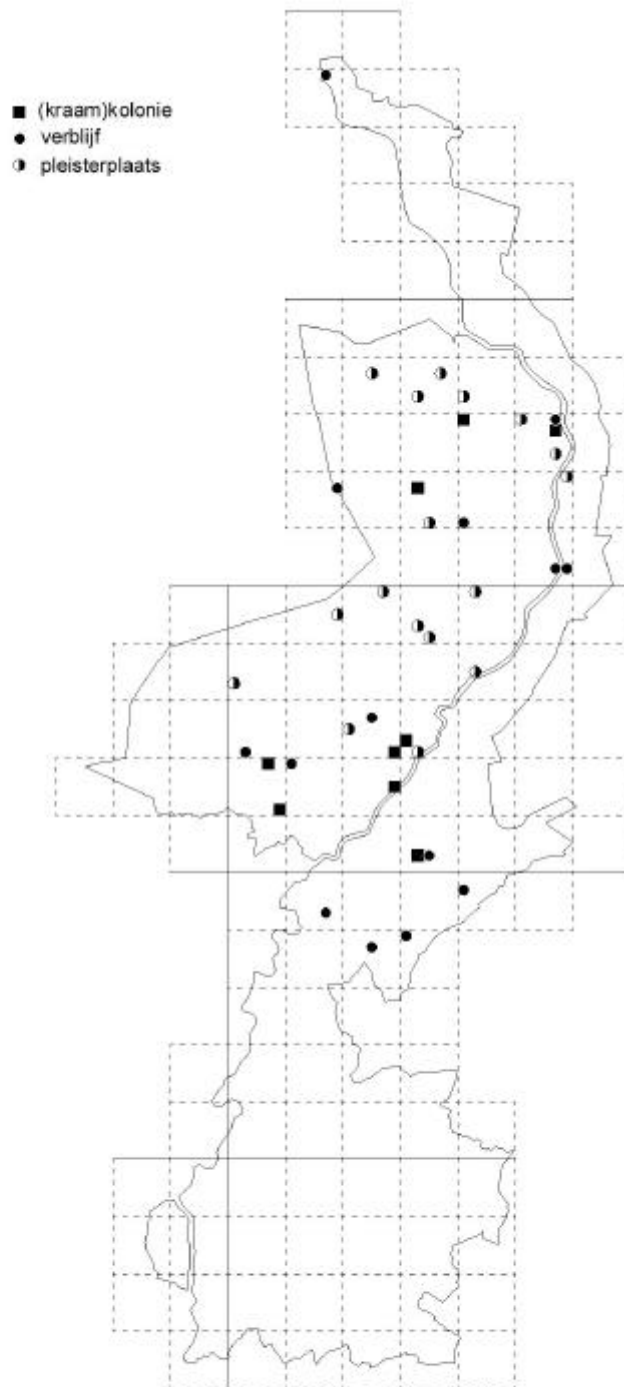
**Kaart 1**  
**Ligging onderzochte verblijven**



Kaart 2  
Grootoorvleermuizen

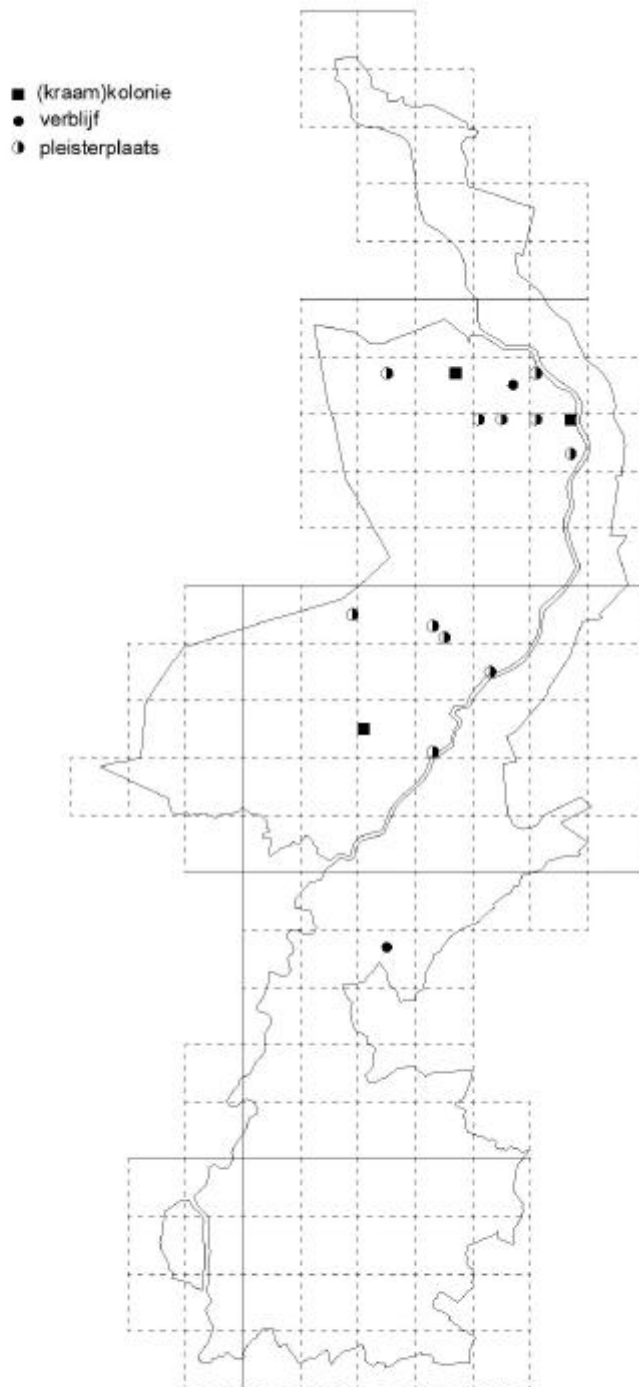


Kaart 3  
Bruine grootoorvleermuizen

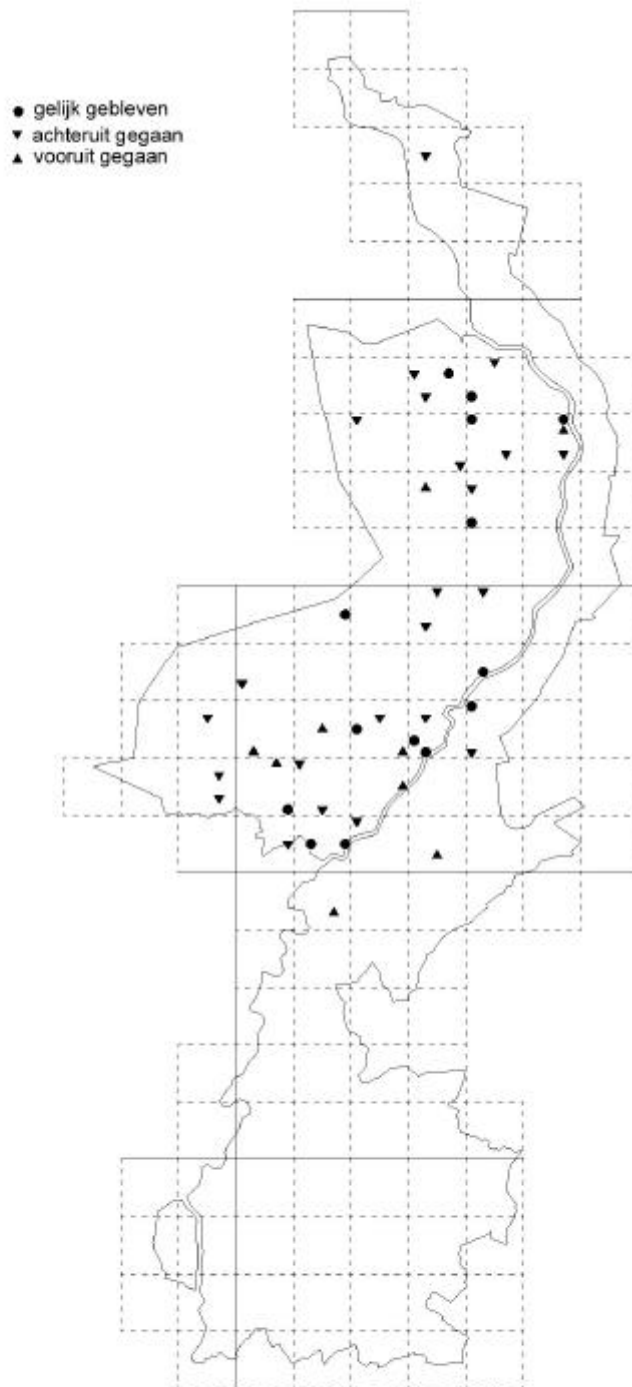




Kaart 4  
Grijze grootoorvleermuizen



Kaart 5  
Veranderingen grootorvleermuizen



**Tabel 1**  
**Resultaten per soort**

verblijfstype soort	Pleister- plaats	Verblijf	Kolonie	Kraam- kolonie	totaal
Franjestaart ( <i>Myotis nattereri</i> )	0	1	0	0	1
Vale vleermuis ( <i>Myotis myotis</i> )	1	0	0	0	1
Dwergvleermuizen ( <i>Pipistrellus pipistrellus/nathusii</i> )	1	0	0	0	1
Laatvlieger ( <i>Eptesicus serotinus</i> )	18	3	0	2	23
Grootoorvleermuizen ( <i>Plecotus auritus/austriacus</i> )	46	8	5	3	62
Bruine grootoorvleermuis ( <i>P. auritus</i> )	17	14	6	3	40
Grijze grootoorvleermuis ( <i>P. austriacus</i> )	11	2	2	1	16
Vleermuizen ongedetermineerd ( <i>Chiroptera spec.</i> )	5	0	1	0	6
alle soorten (n) <sup>1</sup>	36	24	9	6	75
alle soorten (%)	47	32	12	8	99

<sup>1</sup> per zolder rekenen we steeds met de hoogst aangetroffen status van de aangetroffen soort(en)

**Tabel 2**  
**Vergelijking oude waarnemingen met huidige onderzoeksperiode (Grootoorvleermuizen)**

	Huidige onderzoeksperiode							totaal
	geen vleer- muizen of sporen	pleister plaats	verblijf	kolonie	kraam- kolonie	geen zolder	niet toe- ganke- lijk	
<b>oude waarnemingen</b>								
geen gegevens	3	21	8	2	1	8	3	46
Niet toegankelijk							1	1
geen grootoren			2					2
pleisterplaats		1	2	1				4
verblijf		9	6	3	1	2	2	23
kolonie		3	1	2				6
kraamkolonie		3	3	1	3			11
totaal	3	37	22	9	5	10	6	93

In de tabel staat het aantal zolders per combinatie verblijfstype. Donker gearceerd: achteruitgang t.o.v. oude waarnemingen, licht gearceerd: verbetering